

ХРАНИСЛАВ МИЛНОВИЋ
ПАРК МАЊЕЖ

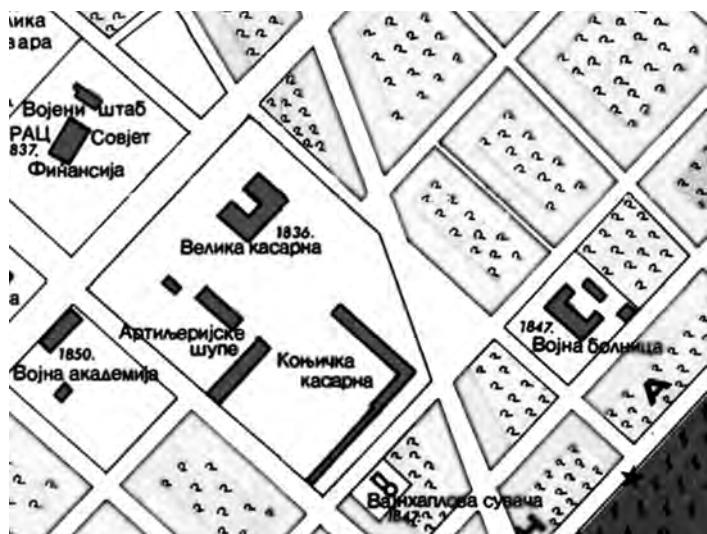
Ђ

еојраг је њо свему, чудан, особен ћраг: њо ћоложају, њо дујовничности, њо мноштву стомена и њо сиромаштву стоменицима, њо својој физиономији и њо штоме штито је саздан од два ствара и једног новога ћрага, њо рекама које су му на дохвани а некако недостижне. Беојраг је, као и сви виштални ћрадови, давно ћрерастао мере свој некадашњег ћростирања. И као и сви ћрадови који живе живоћи – ћромену, а не живоћи – ћирајање, он је хиљаду јута изменио своје лице. Мало је штита осимало од ћроштости уписано у ћврдом камену, у ојеци и малитеру. Мало за тајко велики и ствари ћраг, мало да се умекша, ободиши, ојлемени његово стапално ново лице. То је ујраво разлој да се оним малобројним за нас драјоџним даровима ћроштости ћосветиши мнојој Јажње, љубави и разумевања, да им се ћомоти да заискре исидог наноса заборављања и обасају наше свакодневне видике својим штојлим, далеким, ћријушеним сјајем...

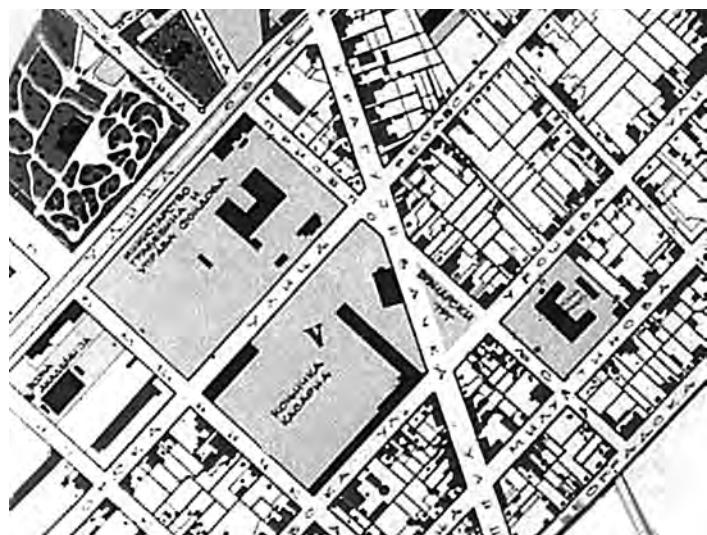
арх. Милица Јакшић

Парк Мањеж се налази у најужем центру града, на простору који омеђују улице Немањина, Ресавска, Краља Милана и Светозара Марковића. Парк је назван Мањеж (школа јахања) јер је на његовом месту, све до 1931. године, био смештен Гардијски коњички пук са штала- ма и касарнама. Подигнут је 1931–1933. године на основу поставке Генералног плана из 1923. године, по којој је тај простор био резервисан за »...Оперу, Конзерваторијум и Академију позоришних уметности са парковски обрађеним простором...«

Али да кажемо нешто о овом простору и пре настанка парка. Београд се до 19. века, простирао у границама »Шанца« – од тврђаве до садашњег Трга Републике. Терен на коме се налази парк Мањеж представљао је пусто земљиште обрасло шеваром, а такво је и остало до почетка четрдесетих година 19. века.

Сл. 1. Парк Мањеж, копирано из ћлана Београда, прва ћоловина 19. века

Сл. 2. Блок Мањеж, копирано из ћлана Београда С. Зарића, 1878. ћодина

Сл. 3. Блок Мањеж, копирано из ћлана Београда, пресионице Краљевине Србије, 1909. ћодина

Сл. 4. Блок Мањеж, копирано из Регулационој ћлана Ћрагујевац, 1927. ћодина

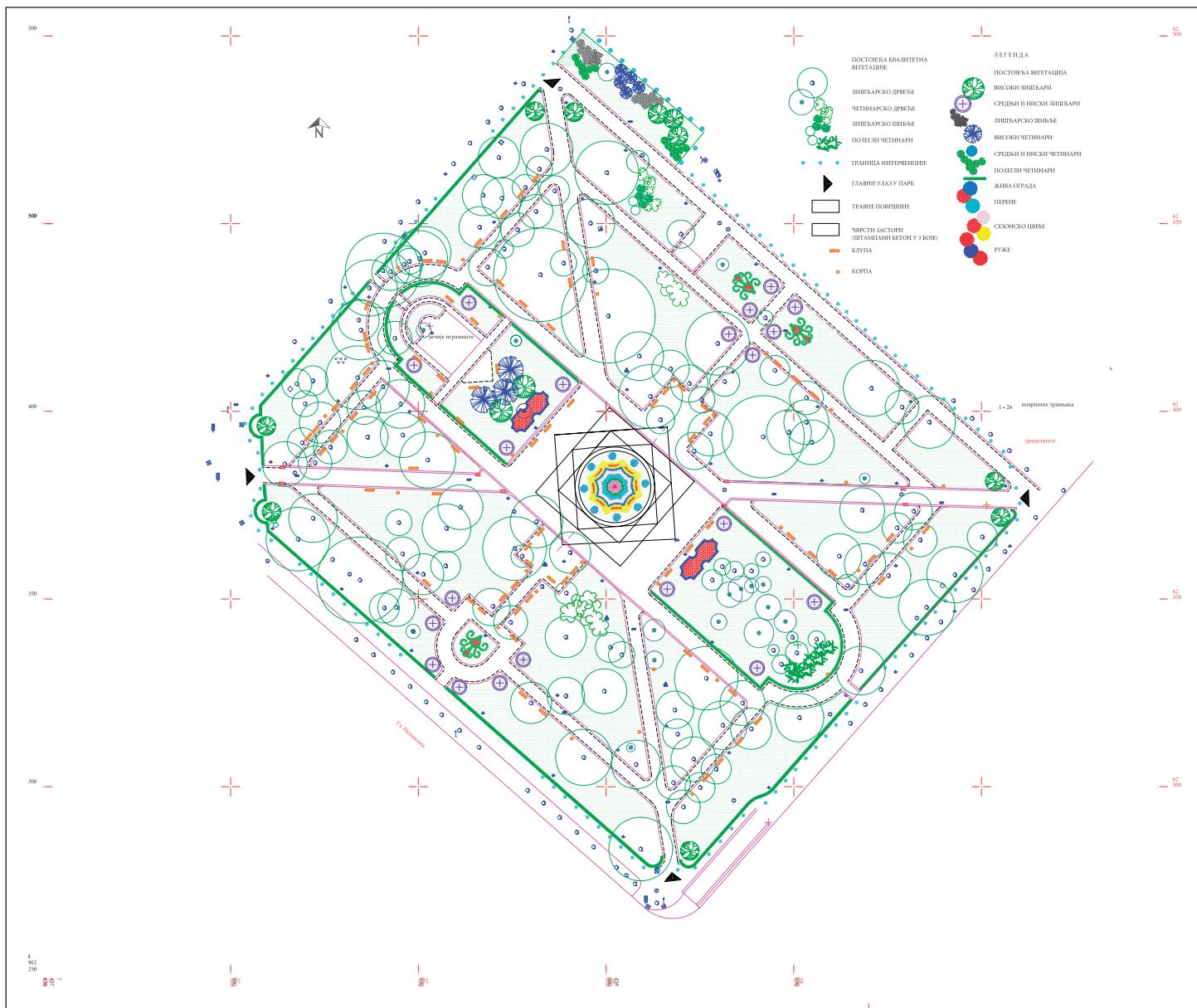
Прилике у Београду, граду у Шанцу, мењају се после добијања Султановог хатишерифа, 1830. године, којим је Србији признат широк степен аутономије а кнез Милош започиње процес планског насељавања српског становништва и изградњу нове српске вароши и ван граница Шанца. Образују се две нове чаршије – Абацијска (данас улица Краљице Наталије) и Савамалска (сада Гаврила Принципа). Средиште новог државног центра Србије формира се на подручју савске падине, односно на простору западног Врачара, а поред »непрегледних ливада које се простиру све до утока Саве у Дунав«, ослоњених на Цариградски друм, пут за Топчидер и пут за Кумодраж и

Крагујевац. »Тим артеријама нови град ће имати добре везе са старом вароши и чаршијом, са Топчидером и са градовима Србије.«

Године 1835. инжењер Франц Јанке премерава земљиште и ради план новог насеља. Главна особина овог плана јесте правоугаона мрежа улица. У том новом насељу блокови су велики, а улице врло широке. Планом су предвиђене улице које су и данас важне саобраћајнице – Кнеза Милоша, Булевар краља Александра и Немањина улица.

Шири градски простор, који гравитира ка парку Мањеж, почeo је да се формира углавном око друге полови-

ПАРК МАЊЕЖ

Сл. 5. Парк Мањеж, пројекат обнове, 2004. година

не 19. века, уз трасу Крагујевачког друма, која једно представља границу између источног и западног Врачара. Тако је и простор данашњег парка, са постојећим грађевинама на његовом рубу, срастао са суседним блоковима.

Већ у првој фази урбанизације простора овог дела града, прво у периоду владавине кнеза Милоша, а затим и кнеза Михаила, простор Мањежа био је, како функционално тако и физички, зависан од околних простора и објекта војно-административне намене, од којих неки и данас постоје: Конак и Амам кнеза Милоша (подигнут у склопу Конака кнеза Милоша, касније Министарства финансија 1836–1837. године), Стара кнез Ми-

лошева касарна (Велика касарна, између улица Кнеза Милоша, Масарикове и Немањине, подигнута 1836. године), Вазнесењска црква (првобитно војна црква, између улица Адмирала Гепрата и Краљице Наталије, подигнута 1863. године), Војна академија (угао Кнеза Милоша и Немањине, према пројекту Јана Неволе, подигнута 1850. године), Официрски дом – сада Студентски културни центар (угао улица Краља Милана и Ресавске, подигнут према пројектима Јована Илкића и Милорада Рувидића 1895. године), Министарство војске (на углу улица Кнеза Милоша и Немањине, према пројекту Јована Илкића, подигнуто око 1895. године), Касарна Седмог

прука (угао улица Немањине и Ресавске, подигнута око 1901. године према пројекту Драгутина Ђорђевића), Официрска задруга – данас робна кућа »Клуз« (угао Масарикове и Ресавске улице, саграђена око 1908. године по пројекту Светозара Јовановића, уз учешће Данила Владисављевића и Владимира Поповића) и, најзад, здање Мањежа (данас Југословенско драмско позориште), подигнуто 1862–1864. године на месту некадашње барутане из времена кнеза Милоша. Стари Мањеж је грађен према замислима кнеза Михаила. У згради и на околном простору радила је школа јахања, намењена потребама српске војске. Уз Мањеж се налазила и Коњичка касарна. С временом је ово здање изгубило своју некадашњу намену. Непосредно после Првог светског рата, 1920. године, зграда Мањежа је претворена у позоришну дворану, која је изгорела 1927. године. На њеном месту је, према пројекту архитекте Николе Краснова,

подигнуто ново позориште, које је убрзо, већ 1931. године, дограђено и адаптирано за потребе Народне скупштине Краљевине Југославије. Пресељењем Скупштине у нову зграду, позориште се враћа у своју струду зграду у којој ће, након преправки и реконструкција, остати све до наших дана.¹

У првим деценијама 20. века, изградњом нових стамбених објеката на западном Врачару, регулацијом Немањине улице као једног од градских булевара и настанком Цветног трга, изменјено је урбano окружење комплекса Мањеж. То је искључивало његову некадашњу намену, што се уочава и кроз предложена решења у урбанистичким плановима рађеним током треће деценије 20. века. Пресељење Народне скупштине у обновљену зграду позоришта Мањеж наметнуло је и питање хитног уређења простора некадашње Коњичке касарне. Био је то повод да се на површини блока између улица Немањине, Ре-

Сл. 6. Проспир буђућег парка Мањеж, снимљено 1931. године

ПАРК МАЊЕЖ

савске, Краља Милана и Студеничке (сада Светозара Марковића) већ 1931. године приступи уређењу зелених површина.

Класицистички решен парк, са зградом Официрског дома и позориштем Мањеж, односно сконцентришном зградом, у четвртој деценији 20. века функционише као градски парк за суседне стамбене четврти и као слободан јавни простор између два фреквентна градска булевара – улица Краља Милана и Немањине. Идеја Генералног плана из 1923. године о изградњи Опера и формирању културног центра на простору тада већ разграђеног Мањежа, делимично је реализована, иако до изградње оперске зграде није дошло. Наиме, претварањем старе зграде Мањежа у позориште 1920. године, усељавањем Музичке академије у новоизграђени објекат 1936–1937. године, који је привремено користила Народна сконцентришна Краљевина Југославије и, најзад, функциониса-

њем зграде Официрског дома, простор Мањежа формирао се као један од културних центара града, што је остао и до данас.

Пројектант парка, који је првобитно назван »Парк Његовог Височанства Престолонаследника Петра« јесте инжењер Александар Крстић, пионир модерне хортикултуре на нашим просторима. Сам аутор, инжењер Крстић, написао је: »...Овај парк у центру вароши, поред Мањежа, а у крају који није имао зелене површине, много је допринео његовом улепшању и знатном побољшању хигијенских услова овог дела града. Осим тога, он је знатно олакшао и пешачку комуникацију. На простору садашњег парка налазили су се делови гардијских коњичких јединица, са шталама и касарнама у виду барака. Цео средишњи простор био је празан и примитивно калдрмисан и служио као зборно место и за вежбе. Около, по ивици су биле штале и касарне оивичене

Сл. 7. Парк Мањеж, йочејини радови, снимљено 1931. године

дрворедима кестенова као једином вегетацијом на овом земљишту. Ту је био и Мањеж доцније реконструисан у позориште. Наравно од гомила стајског ћубрета које су служиле као легло мува, широј се задах, од кога су највише страдале околне улице. Подизањем парка све је то нестало. Парк је изведен у површини од 27.500 m², а као по својим димензијама површине испод два хектара припадају више скверовима него парковима то је као таква урбана категорија и пројектована. Урбане структуре ове врсте морају бити што функционалније усклађене са околним градским ткивом, нарочито у погледу пешачких токова. Зато су овде и предвиђене две јако наглашене дијагоналне стазе – пречице, које се укрштају и чине главну одлику овог решења. Оне имају за циљ да повезују суседне веома важне делове града. То не значи да нису предвиђене и штетне стазе, ван главног пешачког транзита и исто тако унети су и други садржаји пошто

димензије ове зелене површине то допуштају. Тако је остварен један вртни партер, дечије игралиште и засађено је 11.711 различитих садница од којих су се у прве две године осушиле свега две. Са нивелацијом терена није се ишло на трасирање већ по терену, што пружа бољу прегледност и друге предности. Овако упрошћено речено, без сумње, има и својих недостатака, сувише је наглашена функционална проблематика а занемарена украсна улога парка. Надзор над извођачким радовима и нивелацију урадио је геометар Јарослав Буријану...»²

Стварање овог парка имало је, и има, велики значај за централни део Београда, у коме је евидентан недостатак јавних зелених површина. Погодно земљиште је омогућило брзо напредовање растиња, па је парк већ после једне деценије својим посетиоцима пружао, као што и данас пружа, повољне услове за одмор и освежење. Као такав, он чини и једну од веома важних карика у општем

Сл. 8. Парк Мањеж, снимљено 1937. године

систему зелених површина читавог Београда, доприносићи стварању повољнијих услова средине за рад и живот грађана. Овај парк представља једну од ретких зелених површина ужег дела града подигнутих између два светска рата а обликованих по принципима класичног стила, због чега има знатну естетску вредност, поставши у визуелном погледу саставни део Београда, један од његових карактеристичних детаља чију егзистенцију и аутентичност ни у ком случају не треба доводити у питање. Парк својим двема дијагоналним стазама привлачи и знатан део пролазног пешачког саобраћаја.

О самој композицији парка било је и критичких мишљења. Тако је 1956. године архитекта Бранко Максимовић, у тексту *О зеленилу Београда*, а у делу који се односи на парк Мањеж, написао: »...композиција тог парка је сувише крута, геометризована, са непотребно широким саобраћајним површинама. Основна грешка у композицији парка је у томе што он није растављен на две три терасе, што би омогућило развијање стаза у блајжим нагибима и спречило спирање застора стаза од кишке. Рашчлањивање парка у неколико висински различитих платоа омогућило би и његово диференцирање на просторе са различитим функцијама, оно би омогућило и разноврснију, интересантнију просторну композицију парка...«³

Површина парка износи 26.457 m², од чега је под травњацима 15.010 m², под шиљем 2.204 m², под сезонским и трајним цвећем и ружама 429 m², под стазама и тротоарима 7.715 m², под дечјим игралиштем 312 m² и под разним објектима 787 m². На простору парка има укупно 253 стабла, од којих су 51, или 20,1%, четинари. Заступљено је 29 врста дрвећа (од којих су 6 четинари), 18 шиља и 12 цветних врста. Доминира, око 65%, дрвеће старо око 70 година. Виталност дрвећа је различита и варира од оног које би требало уклонити до изванредно очуваних примерака кестена, платана, јавора, јасена, храста, гинка и кедра. Од појединачно заштићених добара у парку се налази само једно дрво – црни орах (*Juglans nigra*).

Изглед парка је обогаћен с неколико значајних скулпторалних споменика и украсних статуа: »Рањеник«, скулптура поред објекта позоришта, рад вајара Вање Радауша (пре 1950. год.); скулптура »Жена која размишља«, рад вајара Франа Кршинића, постављена испред улаза у театар »Бојан Ступица«; седећи женски акт, рад скулптора Ристе Стијовића (1957. год.); споменик Душану Поповићу (1884–1918), публицисти и политичару, рад вајарке Олте Јеврић (1954. год.); споменик Кости Абрашевићу (1879–1898), пролетерском песнику, рад Стевана Боднарова (1956. год.); споменик Радовану Драговићу (1878–1906), публицисти и једном од оснивача социјалдемократије у Србији, рад Стевана Боднарова (1953. год.); споменик Јосифу Маринковићу (1851–1931), композитору, хоровођи и диригенту, рад Симеона Роксандића (1910. год.), постављен 1981. године.⁴

Као већина зелених површина центра града, и овај простор је у више наврата био на мети »моћних инвеститора« да се око њега, у њему или испод њега нешто гради. Остаће запамћена акција хортикултурних стручњака Београда и житеља овог града из седамдесетих година којом је стопирана изградња подземне гараже, која је била лоцирана испод централног дела парка.

Будућност парка види се у задржавању постојећег стања, односно у поштовању његове класицистички постављене шеме уз обнову неких делова који су поремећени каснијим интервенцијама. У Бироу за развој и пројектовање ЈКП »Зеленило – Београд« урађен је такав пројекат и његова реализација се очекује у овој години.

НАПОМЕНЕ:

- 1] И. Сретеновић, *Зграђа Југословенској драмској йозорији*: ог мањежа до савременој штеди, Наслеђе V, 2004, 71–88.
- 2] А. Крстић, *Зеленило*, Београд 1998.
- 3] Б. Максимовић, *О зеленилу Београда*, Годишњак Музеја града Београда III, 1956, 337.
- 4] D. Šarenac, *Parkovi, ljudi, događaji*, Beograd 1990, 58–60.

MANJEŽ PARK

Manjež Park is situated at the very heart of the city, in an area bounded by Nemanjina, Resavska, Kralja Milana and Svetozara Markovića streets. It derives its name (French manège = riding school) from the Royal Horse Guards whose barracks and stables occupied the site until 1931. It was built in 1931–33, according to the General Ordinance Plan of 1923. The designer was Aleksandar Krstić, a pioneer of modern landscape architecture in the country.

The park falls among the rare green areas within the city centre built between the world wars and fashioned in a classical style, which significantly adds to its aesthetic value. As such, it has become an essential component of the cityscape, one of Belgrade's distinctive details whose continued existence and authenticity should by no means be put in jeopardy. With its two diagonal pathways, the park also functions as a significant corridor of pedestrian traffic.

The park has an area of 26,457 sq m and a total of 253 trees. The latter are varied in vitality, ranging from those that need to be replaced to the exceptionally vital ones. It accommodates several important sculptures, both commemorative and decorative. The park should be managed in terms of preserving the existing state or, more precisely, in respecting its original Classicist pattern along with restoring the sections disturbed by subsequent interventions.

LIST OF ILLUSTRATIONS:

- Fig. 1. Manjež Park, copied from the city plan, first half of the 19th century
- Fig. 2. Manjež Block, copied from the city plan of S. Zarić, 1978
- Fig. 3. Manjež Block, copied from the plan of Belgrade, capital of the Kingdom of Serbia, 1909
- Fig. 4. Manjež Block, copied from the 1927 Regulation Plan of Belgrade
- Fig. 5. Manjež Park, project, 2004
- Fig. 6. Location for the new park, 1931
- Fig. 7. Manjež Park, initial construction works, 1931
- Fig. 8. Manjež Park, 1937